

Іванотчак Н. І.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Павлюк О. Б.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЖІНКА В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано засоби об'єктивації концепту ЖІНКА у сучасному англomовному пісенному дискурсі. Матеріалом дослідження є дані, отримані методом суцільної вибірки з масиву англomовних пісень. Дискурс англійської пісні використаний як ресурс для відтворення ключових цінностей, що знаходять своє відображення в мові. У досліджених фрагментах пісенного дискурсу ЖІНКА виступає універсальним опорним концептом, який створює загальний контекст. Змодельовано структуру концепту ЖІНКА в сучасному пісенному дискурсі. Виявлено когнітивні ознаки змістового шару концепту шляхом компонентного аналізу. Описано ознаки оцінної, енциклопедичної, утилітарної, та соціально-культурної зон інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА. Інтерпретаційне поле концепту ЖІНКА неоднорідне, вміщує декілька зон, які наділені внутрішньою змістовою єдністю та об'єднують близькі за змістом когнітивні ознаки. Воно належить до структурованої частини концепту й аналогічно змістовому шару може бути описане як перелік ознак. Оцінна зона об'єднує когнітивні ознаки, в яких втілена загальна оцінка концепту та містить лексеми на позначення зовнішності та внутрішніх оцінних ознак концепту ЖІНКА. Утилітарна зона частково переплітається з енциклопедичною та включає лексеми на позначення соціального становища жінки в суспільстві. Соціально-культурна зона концепту ЖІНКА досить вузька та виражається переважно усталеними словосполученнями та лексемами. Дослідження асоціативного уявлення концепту ЖІНКА в англomовних піснях дало змогу різнобічно представити ознаки інтерпретаційного поля як результат тлумачення дійсності у рамках соціально вироблених пізнавальних моделей, де асоціація постає емоційно-забарвленим і суб'єктивним знанням про концепт. В сучасних англomовних піснях концепт ЖІНКА вербалізується великою кількістю лексем, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки, а також описують жінку як матір, переважно створюючи образ успішної жінки.

Ключові слова: концепт ЖІНКА, пісенний дискурс, мікрополе, змістовий шар, інтерпретаційне поле, асоціативний експеримент.

Постановка проблеми. В контексті антропоцентричної парадигми особливе зацікавлення викликає відображення в мові ментальних процесів та засобів вербалізації концептів. Пізнання людини є невід'ємним від пізнання мови, адже когнітивні закономірності знаходять своє відображення в мові. Семантичне наповнення концептів в різних мовах відрізняється, тому системний опис концептів важливий для розуміння культурної і мовної специфіки певної нації. Текст пісні є невід'ємною частиною сучасної культури, вона дає змогу виразити себе та сформувані власний погляд на світ, оскільки пісні можуть впливати на особисті цінності. Відповідно до певного історичного періоду, пісенний текст несе певну програму духовного виховання людини. Концепт ЖІНКА, вербалізований у пісенному творі, передає актуальні смисли,

значимі для того чи іншого періоду історичного розвитку культурної спільноти та часто виступає універсальним опорним концептом, який створює загальний контекст пісенного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявні лінгвістичні дослідження концепту ЖІНКА здійснювались на матеріалі німецької, української, російської мов та стосувались аналізу фразеологічних виразів та паремій, а також вивчення метафоричного вираження концепту. Серед дослідників варто відзначити Ю. Андрущенко, Я. Калініну, В. Калько, Т. Сукаленко [1; 4; 5; 10]. Проаналізувавши їхній дослідницький доробок, доходимо висновку, що, попри універсальне значення, концепт ЖІНКА у різних лінгвокультурах набуває національно-специфічного забарвлення.

Актуальним залишається вивчення вербалізації концепту ЖІНКА на матеріалі англomовного пісенного дискурсу, який є багатим ресурсом для відтворення ключових цінностей і концептів лінгвокультури.

Постановка завдання. Метою статті є визначення концептуальної структури та засобів об'єктивації концепту ЖІНКА у сучасному англomовному пісенному дискурсі. Теоретичною основою дослідження виступають роботи представників культурологічного (С. Воркачев, В. Карасік [2; 6]), та семантико-когнітивного (З. Попова, І. Стернін [8; 9]) підходів до аналізу концептів. Польова модель концепту в межах підходу, запропонованого З. Поповою та І. Стерніним, виглядає таким чином: ім'я концепту, загальнокультурна або індивідуальна одиниця предметного коду; базовий змістовий шар, або шари, які розміщуються навколо ядра та містять загальноприйнятні концептуальні ознаки; інтерпретаційне поле концепту, яке містить оцінки й трактування змісту ядра концепту в межах індивідуальної, групової чи національної свідомості [9, с. 64].

Виклад основного матеріалу. Змістовий шар концепту включає мінімум когнітивних ознак, які визначають основні та найважливіші відмінності концептуалізованого предмета і явища, що є обов'язковими для виконання основної функції. Таких диференційних ознак небагато, оскільки вони стосуються того мінімуму, який визначає сутність концепту. Джерелом побудови змістового шару концепту ЖІНКА, вираженого іменником *woman*, є лексичні одиниці з англomовних пісень і дані компонентного аналізу лексеми-імені концепту. Далі було виділено найбільш частотні ознаки, на основі яких формуємо змістовий шар концепту (рис. 1).

1) Однією з головних ознак, що описують жінку, є її приналежність до людського роду – *female human, female person, female human being*. Незважаючи на різні формулювання, приналежність до людського роду згадується у всіх виділених лексемах, що доводить значимість цієї ознаки для характеристики концепту *woman*.

2) Характеристика вікових особливостей. Вікова характеристика є однією з головних для опису концепту *woman* та розмежування синонімічного ряду. Так, словосполучення *a young woman, an adult female, an elderly woman* описують жінку у фізіологічному плані, вказуючи на певний період на життєвому шляху (зрілість, дорослішання, розвиток).

3) Соціальна роль жінки в суспільстві. Сюди входять оцінні ознаки за декількома напрямками місця жінки в суспільстві:

– місце жінки по відношенню до чоловіка (*a female spouse, wife, girlfriend, female sexual partner, female lover*);

– місце жінки у структурі сім'ї (*a female relative, sister, daughter, mother*); соціальний статус (*fair maid, working female, housewife*).

Рис. 1. Змістовий шар концепту ЖІНКА в англomовному пісенному дискурсі

Інтерпретаційне поле концепту ЖІНКА включає когнітивні ознаки, які в тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту. Когнітивні ознаки інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА в англomовному пісенному дискурсі подано на рис. 2.

Аналіз інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА будемо проводити за методикою М. Полюжина [7, с. 58–59], який стверджує, що в інтерпретаційному полі виділяється кілька зон – таких ділянок інтерпретаційного поля, які мають певну внутрішню змістовну єдність та об'єднуються близькими за змістом когнітивними ознаками (оцінна, енциклопедична, утилітарна, регулятивна соціально-культурна, пареміологічна). Воно належить до структурованої частини концепту і аналогічно змістовому шару може бути описано як перелік ознак.

1) Оцінна зона, що об'єднує когнітивні ознаки, в яких втілена загальна оцінка концепту. Сюди відносимо лексеми та словосполучення на позначення зовнішності та внутрішніх оцінних ознак, що характеризують концепт WOMAN: оцінка характеру (*kindness, confident, witch, devil incarnate, Eve, Eve's daughter*), естетичні ознаки (*not worthy, dirty, breath-taking, hot, beauty, beautiful, lovely, pretty, perfect, sexy, young, grace, elegance, good*).

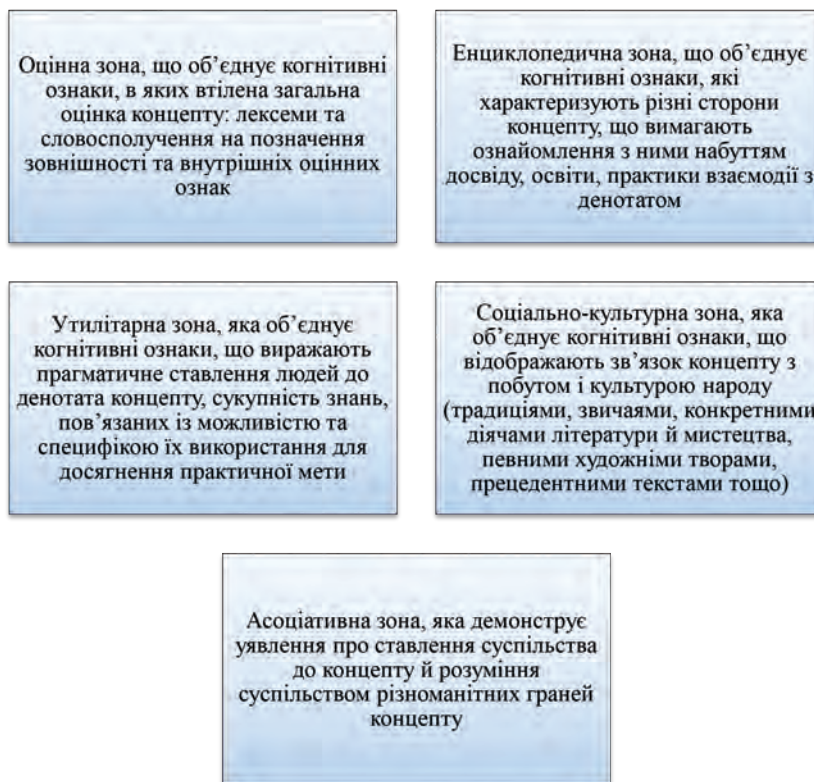

Рис. 2. Групи когнітивних ознак інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА в англійських піснях

looking), емоційні ознаки (*sweet, crazy, nice, wild thing, fire, thunder, mystery, happy*), інтелектуальні ознаки (*smart, empower, stupid, wise*), моральні ознаки (*tender, mean, mad*).

2) Енциклопедична зона, що об'єднує когнітивні ознаки, які характеризують різні сторони концепту, що вимагають ознайомлення з набуттям досвіду, освіти, практики взаємодії з денотатом. Для концепту *woman*, втіленому в англійських піснях, енциклопедичною зоною буде сукупність таких ознак: *an adult female human or female humans in general; human opposite to man; human who has reproductive ability of giving birth to children*. Аналіз англійських пісень показав, що ці ознаки втілені в таких лексемах: *female, mother, mama, expecting, pregnant, loving arms, two hearts*.

3) Утилітарна зона, яка об'єднує когнітивні ознаки, що виражають прагматичне ставлення людей до денотата концепту, сукупність знань, пов'язаних із можливістю та специфікою їх використання для досягнення практичної мети. Для концепту WOMAN утилітарна зона частково переплітається з енциклопедичною через ознаку *human who has reproductive ability of giving birth to children* (лексеми *mother, mama, expecting, pregnant* тощо), а також включає лексеми на позначення соціального становища жінки в суспільстві

(*not worthy, stupid, witch, devil incarnate, Eve, Eve's daughter, confident, dignity, power, respect, girl power, fight, worth it, ability, impact, influence, capacity, female, fighter, smart, empower, persuasion, vengeance, proclaim, get money, spirit, authority, superwoman*).

4) Соціально-культурна зона, що об'єднує когнітивні ознаки, як відображають зв'язок концепту з побутом і культурою народу (традиціями, звичаями, конкретними діячами літератури й мистецтва, певними художніми творами, прецедентними текстами тощо). Аналіз англійських пісень показав, що в пісенному дискурсі соціально-культурна зона концепту WOMAN досить вузька та виражається переважно усталеними словосполученнями та лексемами (наприклад, лексеми *girl power, superwoman*).

5) Асоціативна зона. Зазвичай в інтерпретаційному полі концепту виокремлюють пареміологічну зону, тобто сукупність когнітивних ознак, що об'єктивуються прислів'ями, приказками, афоризмами, тобто сукупність тверджень та уявлень про явище, відображене концептом у національних пареміях. Втім, у рамках аналізу концепту WOMAN через призму дослідження англійських пісень пареміологічну зону будемо інтерпретувати шляхом асоціативних уявлень щодо концепту WOMAN, адже С. Воркачов виділяє в структурі концепту, крім образного (концептуальні метафори, що формують концепт у свідомості), поняттєвого (ознакова та дефініційна структура) та ціннісного складників, також значеннєвий складник (асоціативні характеристики концепту) [3, с. 7].

Для виявлення асоціативної зони досліджуваного концепту було проведено асоціативний експеримент (опитування). Для проведення опитування створено анкету для респондентів за допомогою сервісу Google-форми. В цю анкету респонденти мали змогу вносити свої варіанти відповідей (було запропоновано надати не менше трьох асоціацій до лексеми WOMAN, пов'язаних з пісенним дискурсом). Мета проведення анкетування полягала у встановленні асоціативних

ознак концепту WOMAN. В результаті поширення анкети серед англомовних респондентів шляхом мережі Інтернет було отримано 73 заповнені анкети, в яких респонденти запропонували 247 асоціацій з урахуванням повторів. Отримані асоціативні реакції можна розділити на такі тематичні групи.

1) Соціальне становище жінки (всього 85 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *feminist* – феміністка (27 асоціацій); *femme fatale* – фатальна жінка (3 асоціації); *girl power* – влада дівчат (4 асоціації); *harem* – гарем (1 асоціація); *husband* – чоловік (7 асоціацій); *housewife* – домогосподарка (11 асоціацій); *careerist* – кар'єристка (10 асоціацій); *unmarried* – незаміжня (2 асоціації); *patriarchal* – патріархат (6 асоціацій); *empowered* – з розширеними можливостями (1 асоціація); *married* – заміжня (4 асоціації); *rights* – права (2 асоціації); *equality* – рівність (2 асоціації); *disadvantaged* – неблагополучна (1 асоціація); *respectable* – та, яку поважають (2 асоціації); *assaulted* – ображена (1 асоціація); *fashionable* – модна (3 асоціації).

2) Репродуктивна здатність (всього 17 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *midwife* – акушерка (1 асоціація); *childbirth* – пологи (2 асоціації); *pregnancy* – вагітність (2 асоціації); *abortion* – аборт (1 асоціація); *pregnant* – вагітна (2 асоціації); *reproductive* – репродуктивна (4 асоціації); *fetus* – плід (1 асоціація); *fertility* – родючість (1 асоціація); *maternity* – материнство (2 асоціації); *womb* – матка (1 асоціація).

3) Фізіологічні ознаки (всього 36 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *beauty/beautiful* – краса/красива (9 асоціацій); *attractive* – приваблива (3 асоціації); *blonde* – блондинка (5 асоціацій); *plump* – пухка (2 асоціації); *young* – молода (4 асоціації); *tattooed* – татуйована (1 асоціація); *skinny* – худа (3 асоціації); *lovely* – приваблива (2 асоціації); *charming* – чарівна (1 асоціація); *pretty* – гарненька (1 асоціація); *adorable* – чарівна (1 асоціація); *old* – стара (1 асоціація); *handsome* – красивий (2 асоціації); *good looking* – симпатична (1 асоціація).

4) Сексуальність (всього 31 повтор асоціацій в анкетах респондентів): *gare* – звалтування (3 асоціації); *intercourse* – статевий акт (5 асоціацій); *breast* – груди (4 асоціації); *sexu* – сексуальність (9 асоціацій); *transgender* – трансгендер (2 асоціації); *whore* – повія (2 асоціації); *naked* – роздягнена (1 асоціація); *prostitution* – проституція (1 асоціація); *nude* – оголена (1 асоціація); *lesbian* – лесбійка (2 асоціації); *seduce* – спокуса (1 асоціація).

5) Риси характеру (всього 68 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *confident* – впевнена (17 асоціацій); *modesty* – скромна (7 асоціацій); *smart* – розумна (5 асоціацій); *weeping* – плач (1 асоціація); *sensible* – розумна (3 асоціації); *temperance* – темпераментна (1 асоціація); *abusive* – ображаюча (1 асоціація); *hysterical* – істерична (5 асоціацій); *sensual* – чуттєва (3 асоціації); *hearted* – сердешна (1 асоціація); *power* – владна (11 асоціацій); *loving* – любляча (7 асоціацій); *crazy* – божевільна (5 асоціацій); *screaming* – та, що кричить (1 асоціація).

6) Зовнішність/прикраси (всього 10 повторів асоціацій в анкетах респондентів): *dress* – сукня (3 асоціації); *skirt* – спідниця (2 асоціації); *blouse* – блузка (1 асоціація); *shawl* – шаль (1 асоціація); *petticoat* – нижня спідниця (1 асоціація); *veil* – вуаль (1 асоціація); *earring* – сережка (1 асоціація).

Інтерпретаційне поле належить до найменш структурованої частини концепту й може бути описане як перелік ознак. Характерною його рисою є співіснування в ньому суперечливих когнітивних ознак. Так, наприклад, під час виявлення інтерпретаційного поля концепту ЖІНКА нами було виявлено, що оцінна зона цього концепту включає оцінки *crazy* та *nice*, а утилітарна зона включає в себе оцінки *superwoman* та *not worthy*. Таку суперечливість ознак в інтерпретаційному полі концепту ЖІНКА можна пояснити тим, що інтерпретаційне поле містить оцінні компоненти, що утворились у різних умовах та різними носіями мови.

Висновки і пропозиції. Концепт ЖІНКА – це етноментальне утворення, базовий концепт, що існує в національній свідомості різних гендерних, соціальних і вікових груп. У формуванні змісту концепту ЖІНКА, крім лінгвістичних чинників, важливу роль відіграють екстралінгвістичні особливості. До них належать культурно-історичні чинники та соціальні ролі разом із біологічними характеристиками жінки. В результаті проведеного аналізу було визначено змістовий шар концепту ЖІНКА, представленого англомовною лексемою WOMAN. Лексеми, що виражають основні когнітивні ознаки для позначення досліджуваного концепту, згруповано, а також виділено три мікрополя. В сучасних англомовних піснях концепт ЖІНКА вербалізується великою кількістю лексем, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки, а також описують жінку як матір, переважно створюючи образ успішної жінки. Цей образ продовжує зазнавати змін і розвиватися.

Список літератури:

1. Андрущенко Ю. Концепт «жінка» у вимірах сучасних гуманітарних наук. *Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна. Серія: Філологія*. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 54–59.
2. Воркачев С. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Волгоград : ВолГУ, 2007. 400 с.
3. Воркачев С. Счастье как лингвокультурный концепт Москва : Гнозис, 2004. 236 с.
4. Калініна Я. Концепт «жінка» та стереотипні уявлення про її соціокультурну роль у німецькому побутовому анекдоті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 25–31.
5. Калько В. Концепт «ЖІНКА» в українських пареміях. *Вісник Черкаського університету*. 2010. Вип. 193. С. 84–90.
6. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс . Москва : Гнозис, 2004. 389 с.
7. Полюжин М. Зміст і структура лінгвокультурного концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Когнітивна лінгвістика*. 2017. № 3.
8. Попова З, Стернин И. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ ; Восток-Запад, 2007. 314 с.
9. Попова З. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. Антология концептов / под ред. В. Карасика, И. Стернина. Москва : Гнозис, 2007. 512 с.
10. Сукаленко Т. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 20 с.

Ivanotchak N. I., Pavliuk O. B. VERBALIZATION OF CONCEPT WOMAN IN ENGLISH SONG DISCOURSE

The paper deals with the verbalization of concept WOMAN in modern English song discourse. The material of this study was the data obtained by sampling from English songs, as well as data from a free associative experiment. English song discourse is used as a rich resource to present key values and concepts of the English language and culture. The analyzed excerpts present WOMAN as a universal concept which creates the general context of the songs. The structure of concept WOMAN in modern song discourse is modelled. Cognitive features of the semantic layer of the concept are revealed by means of the componential analysis. The features of the evaluative, encyclopedic, utilitarian, social and cultural are of the interpretation field of the WOMAN concept are described. The interpretation field of concept WOMAN is heterogeneous and contains several areas, possessing internal semantic unity and embodying similar cognitive features. It belongs to the structured part of the concept and similarly to the semantic layer can be described as a set of features. The assessment area combines cognitive features presenting the overall assessment of the concept and contains lexemes to denote the appearance and character assessment of concept WOMAN. The utilitarian zone is partially intertwined with the encyclopedic one and includes the lexemes denoting the social standing of women in society. The socio-cultural zone of concept WOMAN is quite narrow and is mainly expressed by established phrases and lexemes. The study of the associative representation of the concept WOMAN in English songs allowed presenting the features of the interpretation field as a reflection of reality in socially developed cognitive models, where the association is the carrier of emotionally integrated and subjectively determined knowledge. In modern English songs, the concept WOMAN is verbalized by a large number of lexemes denoting the femininity, independence and autonomy of women, presenting them as mothers, and mainly creating the image of successful women.

Key words: *concept WOMAN, song discourse, microfield, semantic layer, interpretation field, associative experiment.*